

INKLYUZIV TA'LIMNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK SHARTLARI

To'ychiyeva Oyazimhon Doniyor qizi

University of Business and Science

Mahsus pedagogika 24-01-guruh talabasi

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada inklyuziv ta'limni umumta'lim muassasalarida samarali joriy etish va rivojlantirish uchun zarur bo'lgan psixologik-pedagogik shartlar tizimli va kompleks tarzda yoritilgan. Tadqiqotda inklyuziv ta'limning mohiyati, maqsadi va vazifalari, psixologik qulay muhitni shakllantirish omillari, pedagogik jarayonni individuallashtirish, differensial ta'lim yondashuvlari hamda o'qituvchi va mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Maqola natijalari inklyuziv ta'lim amaliyotini takomillashtirish, ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, psixologik-pedagogik shartlar, individual ta'lim, differensial yondashuv, inklyuziv muhit.

Аннотация

В статье системно и комплексно рассматриваются психолого-педагогические условия, необходимые для эффективного внедрения и развития инклюзивного образования в общеобразовательных учреждениях. Анализируются сущность, цели и задачи инклюзивного образования, факторы формирования психологически комфортной образовательной среды, индивидуализация и дифференциация педагогического процесса, а также профессиональные компетенции педагогов и специалистов. Результаты исследования направлены на повышение качества и эффективности инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, психолого-педагогические условия, индивидуальное обучение, дифференцированный подход, инклюзивная среда.

Abstract

This scientific article systematically and comprehensively examines the psychological and pedagogical conditions necessary for the effective implementation and development of inclusive education in general education institutions. The study analyzes the essence, goals, and objectives of inclusive education, factors for creating a psychologically comfortable educational environment, individualization and differentiation of the pedagogical process, as well as teachers' and specialists' professional competencies. The findings contribute to improving the quality and effectiveness of inclusive education.

Key words: inclusive education, psychological and pedagogical conditions, individualized learning, differentiated approach, inclusive environment.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish dolzarb pedagogik va ijtimoiy masalalardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim jamiyatda tenglik, adolat va inson huquqlarini ta'minlashga qaratilgan ta'lim konsepsiyasi bo'lib, barcha bolalarning, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarning ham sifatli ta'lim olish huquqini kafolatlaydi. Bugungi globallashuv va ta'lim tizimining transformatsiyasi sharoitida inklyuziv ta'lim nafaqat ijtimoiy ehtiyoj, balki pedagogik zarurat sifatida ham namoyon bo'lmoqda.

Inklyuziv ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan psixologik-pedagogik shartlarning to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning psixologik holatini hisobga olish, individual imkoniyat va ehtiyojlariga mos yondashuvni amalga oshirish, o'qituvchilarning inklyuziv kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ushbu maqolada inklyuziv ta'limning psixologik-pedagogik shartlari OAK talablari asosida chuqur ilmiy tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. Inklyuziv ta'lim tushunchasining nazariy asoslari

Inklyuziv ta'lim tushunchasi pedagogika va psixologiya fanlari chorrahasida shakllangan bo'lib, uning asosida har bir bolaning individual rivojlanish huquqi yotadi. Inklyuziv yondashuv segregatsiya va integratsiya tushunchalaridan farqli ravishda, barcha o'quvchilarni yagona ta'lim muhitida o'qitishni nazarda tutadi. Bu jarayonda ta'lim tizimi bolaning ehtiyojlariga moslashadi, bola esa tizimga majburan moslashtirilmaydi.

2. Inklyuziv ta'limning psixologik shartlari

Inklyuziv muhitni shakllantirishda psixologik shartlar asosiy o'rin tutadi. Avvalo, ta'lim muassasasida ijobiy psixologik iqlim yaratish zarur. Bu o'quvchilarda xavfsizlik hissi, o'ziga ishonch va ijtimoiy faollikni shakllantiradi. Psixologik shartlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini diagnostika qilish;
- emotsional qo'llab-quvvatlash tizimini yo'lga qo'yish;
- bag'rikenglik va empatiyani rivojlantirish;
- ijtimoiy moslashuvni ta'minlash mexanizmlarini joriy etish.

Alohida ehtiyojli o'quvchilarning psixologik qo'llab-quvvatlanishi ularning o'quv faoliyatiga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi va ijtimoiy integratsiyasini yengillashtiradi.

3. Inklyuziv ta'limning pedagogik shartlari

Pedagogik shartlar ta'lim jarayonining mazmuni, metodlari va shakllarini moslashtirish orqali amalga oshiriladi. Inklyuziv ta'limda differensial va individual yondashuvlar ustuvor hisoblanadi. Pedagogik shartlarga quyidagilar kiradi:

- moslashtirilgan o'quv dasturlari va rejalari;
- individual ta'lim yo'nalishlarini ishlab chiqish;
- innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash;
- baholashning moslashuvchan tizimini joriy etish.

O'qituvchi inklyuziv ta'lim sharoitida bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi subyekt sifatida faoliyat olib boradi.

4. O'qituvchining inklyuziv kompetensiyalari

Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati o'qituvchining kasbiy tayyorgarligiga bevosita bog'liq. Inklyuziv kompetensiya pedagogning psixologik bilimlari, metodik mahorati, kommunikativ qobiliyati va reflektiv faoliyatini o'z ichiga oladi. O'qituvchi o'quvchilarning individual farqlarini qabul qila olishi va ularga mos pedagogik strategiyalarni tanlashi lozim.

Metodologiya

Tadqiqot metodologiyasi OAK talablariga muvofiq holda ishlab chiqildi va inklyuziv ta'lim jarayonini tizimli, shaxsga yo'naltirilgan hamda kompetensiyaviy yondashuvlar asosida o'rganishga yo'naltirildi. Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish, pedagogik kuzatuv, diagnostik suhbat, taqqoslash, umumlashtirish va tizimlashtirish metodlari.

Tadqiqot jarayonida umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim amaliyoti shartli ravishda tahlil qilindi hamda psixologik-pedagogik shartlarning ta'lim samaradorligiga ta'siri nazariy jihatdan asoslab berildi. Metodologik yondashuv tadqiqot obyektni ko'p qirrali jarayon sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi.

Empirik tadqiqot va tahlil

Empirik tadqiqot jarayonida inklyuziv ta'lim sharoitida o'qiyotgan o'quvchilarning psixologik moslashuvi va o'quv motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlik nazariy modellashtirish asosida tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi yo'lga qo'yilgan sinflarda o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligi, o'ziga bo'lgan ishonchi va ijtimoiy munosabatlari sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlangan.

Pedagogik moslashuv elementlari — individual ta'lim rejasi, differensial topshiriqlar va moslashtirilgan baholash tizimi — o'quvchilarning akademik

natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Bu holat inklyuziv ta'limda psixologik va pedagogik shartlarning o'zaro uyg'unligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Natijalar muhokamasi

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limda faqat tashkiliy choralar yetarli emas, balki chuqur psixologik-pedagogik asos talab etiladi. Psixologik qulay muhit va pedagogik moslashuv mavjud bo'lmagan ta'lim muassasalarida inklyuziv jarayon formallashib qolishi mumkin. Shu bois, inklyuziv ta'limni rivojlantirishda tizimli yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

qilib shuni aytishimiz mumkinki, Inkyuziv ta'limning ijobiy tomonlari salbiy tomonlariga ko'ra ko'proq bo'lib, agar inklyuziv ta'lim joriy etilishi bilan uning mavjud shart-sharoitlari ham joriy etilsa o'ylaymizki albatta o'zining ijobiy samarasini ko'rsatadi.

Agar alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan o'quvchi kichik maktab yoshida psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlansa:

- maktabdan kattalar hayotiga o'tish (ijtimoiy hayotga kirish) oson bo'ladi;
- ishga joylashish imkoniyatlarida (nogironlik darajasiga qarab to'g'ri kasb-hunarga yo'naltirishda qiyinchiliklar kuzatilmaydi;
- o'quvching shaxsiy qiziqishlari eshitiladi va inobatga olinadi;
- maktabni tugatgandan keyingi hayotida turar joy variantlarida muammolar kuzatilmaydi;
- alohida ehtiyojli bolalarni harakatlanishidagi kunlik ehtiyojlarini qondirish uchun transport vositalarida harakatlanish tartibini shakllanadi;
- tibbiy yordamdan qanday foydalanish mumkinligi haqidagi tushunchalar hosil bo'ladi;
- keyingi ta'lim (oliy ta'lim, kollej) haqida ma'lumotlarga ega bo'ladi;
- jamoaviy dam olish va bo'sh vaqtini samarali o'tkazish imkoniyatlaridan foydalanadi;

- oilaviy va do'stona munosabatlarni yo'lga qo'yishni biladi;
- mustaqil hayot uchun ko'nikmalari shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. Inclusive Education: Policy and Practice. – Paris, 2020.
2. Maxsus pedagogika. Oliy ta'lim uchun darslik. – Toshkent, 2021.
3. Ta'lim psixologiyasi: nazariya va amaliyot. – Toshkent, 2020.
4. Inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: Fan, 2022.
5. Pedagogik kompetensiyalar va ularni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent, 2019.
6. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. – Toshkent, 2021.
7. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariyasi. – Toshkent, 2018.
8. Ta'limda differensial yondashuvlar. – Toshkent, 2020.
9. Psixologik diagnostika asoslari. – Toshkent, 2019.
10. O'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi muammolari. – Toshkent, 2022.
11. Pedagogik innovatsiyalar va inklyuziv muhit. – Toshkent, 2021.
12. Ta'lim sifati va baholash. – Toshkent, 2019.
13. Inklyuziv ta'limda ota-onalar bilan hamkorlik. – Toshkent, 2020.
14. Maxsus ehtiyojli bolalar psixologiyasi. – Toshkent, 2018.
15. Kompetensiyaviy yondashuv asoslari. – Toshkent, 2021.
16. Oliy attestatsiya komissiyasi talablari va me'yoriy hujjatlari. – Toshkent, 2023.